

Türkiye'nin Demokratikleşmesi ve Alevi Talepleri Tespit ve Öneri Raporu*

Temel Sorun ve Talep Alanları

Bekir Berat Özipek

Prof. Dr. | İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

liberal düşünce Yıl 19, Sayı 73-74, Bahar - Yaz 2014, s. 7 - 11.

Diyamet İşleri Başkanlığı Sorunu

“Alevî Açılımı”, Türkiye'nin öteden beri çözüm bekleyen, ama sürekli ertelenen kronik bir sorununu yeniden gündeme getirdi. Gündelik siyasî tartışmalarda her zaman açıkça yer almasa da, varlığını ve etkisini her zaman hissettiren bu sorunun gündeme getirilmesi, bekleneceği üzere sarsıcı bir etki yaptı. Toplumun hemen her kesiminden, Alevîlerden, Sünnîlerden ve diğer inanç gruplarından gelen tepkiler, derin bir yaranın üstünün açıldığını çarpıcı bir biçimde gösteriyordu.

Bu yönüyle “Açılım”ın, geline aşamada başarılı veya başarısız görünmesinden bağımsız olarak varlığı yeni ve önemliydi. Varlığı bilinen, ama kolektif bir suskunluk perdesiyle örtülüp ötelenen bir sorunun üstünün açılmış olması ve tartışılması, Cumhuriyet tarihinde bir ilki ifade ediyordu.

Çözüm girişiminin “müesses nizam”ın resmî ideolojisine mesafeli veya “muhalif” bir siyasî geleneğe sâhip olan ve ağırlıklı olarak Sünnî çoğunluğun oyunu alan iktidar partisinden gelmesi de ayrıca önemliydi ve sâdece bu yönüyle bile tarihî bir anlamı vardı.

* Liberal Düşünce Topluluğu tarafından, 25 Ocak 2014 tarihinde Ankara'da düzenlenen toplantıda katılımcılarla tartışarak değerlendirilen ve gözden geçirilen rapordur.

Ancak bu ümit verici “ilk”lere, gerçekleştirilen bir dizi çalışmaya ve konunun kamusal müzakereye açılmış olmasına rağmen, çözüm yolunun daha başında olduğumuz açık ve bu yolda ciddi bir mesafe kat edilmiş olduğunu söylemek henüz mümkün değil. Gerek çalıştaylar ve gerekse sonrasında Hükümetin yayınladığı rapor da, çözüm konusunda beklentileri karşılamaktan henüz uzak görünüyor.

Bununla beraber, yola çıkılmış olması önemli ve bu girişimin desteklenmesi, bu ülkedeki adâlet, özgürlük ve barış gibi değerler açısından değerini koruyor.

Bugün, Alevî Sorununun bütün boyutlarıyla ele alınmasına, girişimin muhasebesinin yapılmasına, hataların tekrarlanmamasına, kapsamlı bir çözüm için bir yol haritasının oluşturulmasına ve bu konuda atılacak adımların desteklenmesine ihtiyaç devam ediyor.

Özgürlükçü bir düzenlemenin çerçevesi

Bütün inanç grupları ve inanmayanlar için aynı anda âdil, kalıcı ve barışı sağlayıcı bir düzenleme gerekli olup, bunu gerçekleştirecek bir düzenlemenin çerçevesi şöyle çizilebilir:

- ▶ Devlet, dinler ve inançlar karşısında gerçekten tarafsız olacaktır; hiçbir inançtan yana veya ona karşı bir tutum almayacaktır;
- ▶ Her inanç grubunun öngördüğü cemaat, tarikat gibi kurumlar ile cami, kilise, sinagog, tekke, dergah ve cemevi gibi ibadethaneler, o inancın bağlularınca kurulup işletilecek, bütün âyin ve törenler serbest olacaktır;
- ▶ İbadetler için ihtiyaç duyulan imam, rahip, haham, şeyh, pir ve dede, o inancın bağlularınca belirlenecek ve ihtiyaç duydukları maddî kaynak yine onlar tarafından karşılanacaktır;
- ▶ İbadethaneler arasında altyapı ve giderlerin karşılanması gibi konularda farklı uygulamalara gitmeyecek, herkes kendi giderlerini kendisi karşılayacaktır;
- ▶ Din eğitimi ve din dersi sivil toplum tarafından oluşturulacak okullar tarafından verilecek, bu çerçevede zorunlu din dersi kaldırılacaktır; böylece Müslümanların Kuran Kursu veya Medreseleri için ayrı, Rum Ortodoksların Heybeliada Ruhban Okulu için ayrı bir düzenlemeye gerek kalmayacak, bütün inanç grupları kendi din adamlarını yetiştirecek temel eğitim veya yüksek öğretim kurumlarını serbestçe oluşturabileceklerdir.
- ▶ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tasfiye edilecektir. Devletin genel idare içinde herhangi bir inancı temel alan ve/veya o inancı denetim altın-

da tutmayı öngören bir kuruma yer vermemesi, dolayısıyla farklı inanç gruplarından tek tip bir din hizmetinin karşılanması için vergi almaya-
cak olması, herhangi bir dinî inancı olmayan veya agnostik veya başka
bir sebeple bu iş için para vermek istemeyen bireyler açısından da âdil
bir düzenlemeyi ifade edecektir;

Bu düzenlemeler, Türkiye koşullarında ulaşılması güç bir ideal gibi gö-
rünse de, özgür bir toplumun dayanması gereken din ve vicdan özgürlüğü-
nün gerektirdiği hukukî çerçeve bundan başkası değildir.

Diyamet İşleri Başkanlığı neden tasfiye edilmeli?

Türkiye’de Cumhuriyet’in başından bu yana egemen olan laiklik ilkesi, savu-
nulduğu gibi “din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması”na değil, “devletin
dini kendisine bağlamasına (devlete bağlı din/sezaropapizm)” dayanmaktadır.
Dolayısıyla evrensel anlamıyla din ve vicdan özgürlüğüne -veya bu anlamda
laiklik ilkesine- uygun bir düzenleme, çok muhtemeldir ki, “bize özgü laiklik”
adına mahkûm edilecektir. Bu durumda DİB’nin yapısını veya varlığını sor-
gulayacak ölçüde radikal bir karar alması da aynı ölçüde kolay olmayacaktır.

Türkiye hukukî ve siyasî sisteminin dayandığı resmî ideoloji, Alevî Soru-
nunu üreten bir yapı ve işleyişi de beraberinde getirmiştir. Toplumun “din
hizmetleri”ni karşılamak için devlet tarafından kurulan DİB da sâdece Sünnî
İslâm inancıyla ilgili “hizmetler” yürütmüş, diğer inanç gruplarını dışta bı-
rakmıştır. Aslında bu durum, Sünnî İslâmı kayırmacı bir düzenlemeyi değil,
devletin en geniş sayıdaki inanç grubunu kendi denetimi altında tutmasını
amaçlayan bir uygulamayı ifade etmesi bakımından, Sünnî çoğunluğun da
din ve vicdan özgürlüğüne yönelik bir müdahaleyi, kısıtlamayı ve ayrımcılı-
ğı ifade etmektedir; bu inanç grubundan pek çok insan bunu böyle görmese
bile...

Yine bu durum, devletin din alanında faaliyet göstermesinden rahatsızlık
duymayan ve bunu talep eden kesimler açısından ise dışlayıcı bir tercihtir.
Devletten “din hizmeti” talep eden Alevîlerin ve aynı talepte olan diğer inanç
gruplarının dışlanması anlamını taşıyan bu uygulama, aynı zamanda bu dev-
letin sunduğu din hizmetini finanse etmek istemeyen her inanç grubuna yö-
nelik bir haksızlık anlamını taşımaktadır.

Adil çözüm, *devlete bağlı din sistemi*’nden vazgeçmek, bu kapsamda DİB’na
devlet içinde yer vermemektir. Bunun yöntemi, aşamalı olup olmayacağı
veya zamanlaması tartışılabilir.

DİB'nin varlığını ve bugünkü statüsünü savunanların argümanlarını ele almak ve bu argümanların hem ahlaki, hem evrensel anlamda hukukî ve hem de pratik bakımdan geçersizliğini göstermek, çözüm sürecini kısaltıcı etkisi bakımından önemlidir.

Yanlış 1: “DİB, ülkedeki birlik ve beraberliği korumaktadır. Eğer o olmasaydı inanç alanı karmaşaya dönüşür, meydan çeşitli cemaat ve tarikatlara kalırdı.” Yanlış, çünkü inanç alanındaki çeşitlilik kötü olmayıp, böyle bir durumun varlığını kaos veya karmaşa ile ilişkilendirmek, bizim farklı olmayı tehdit olarak algılayan resmi ideolojiden, onun homojenleştirici ve tektipleştirici özelliğinden etkilenmemizle açıklanabilir. Toplumsal düzeyde inançlar hali hazırda çeşitlilik arz etmekte olup, bu ne kötüdür, ne de DİB'nin varlığı bunu engellemektedir.

Yanlış 2: “DİB toplumu hurafelerden ve bidatlerden korumakta ve yanlış din anlayışlarıyla mücadele etmekte önemlidir.” Hukuk devletinin hurafeyle mücadele gibi bir ödevi olamaz. Hurafeyle mücadele, ancak doğru bir din algısına dayalı olarak yapılabilir. Bireylerin bir inancın veya dinin ya da mezhebin doğru olduğuna inanmaya ve onu savunmaya elbette hakları vardır; ama devletin olamaz. Demokratik devlet bu konuda kör olmak, “hurafeye” ve “sahih inanca” sahip bireyler karşısında eşit mesafede durmak zorundadır.

Yanlış 3: “Toplumda milyonlarca insan da DİB'ni meşru görmekte ve onun hizmetlerinden yararlanmaktadır. Bu durumda onların demokratik talepleri ve ihtiyaçları nasıl karşılanacaktır?” Eğer bir kurumu yaşatacak ölçüde yaygın bir talep varsa, devlet teşkilatı dışında da o kurum liberal bir ekonomik sistemde ve sivil toplumda var olabilir. Hatta bu durumun, adalet ilkesi bakımından itirazları da giderecek adil bir durum olduğu tespiti de yapılabilir. Bu anlamda Diyanet'in bütçesi ve sahip olduğu maddi güçle ilgili tartışmalar da zeminini kaybeder.

Yanlış 4: “DİB, bütün inanç gruplarını içerecek bir şekilde genişletilirse, bugünkü eleştiriler ortadan kalkar ve adalet ilkesi bakımından sorun çözülür.” Yanlış; çünkü dinin, inancın içeriği ile ilgili uzlaşmazlığın veri olması bir yana, din alanının nasıl idare edileceği konusunda da mutabakat mümkün değildir ve her durumda bir kesim kendisini mağdur hissedecektir ve öyle de olacaktır.

Yanlış 5: “DİB'nin kaldırılması durumunda camiler bölünür, herkesin ayrı camisi olur.” DİB'nin devlet teşkilatının dışına çıkarılması sürecinde mevcut camilerin statüsü herkesin ortak kullanımını garanti altına alacak biçimde düzenlenebilir. Ancak inanç gruplarına özel camilerin kurulmasına ve işletil-

mesine engel olmayacak biçimde gerçekleştirilmelidir. Herkesin ayrı camisinin olması da mümkündür ve bu devleti ilgilendirmez.

DİB'nın tasfiyesinin hem çalışanların hem de onun hizmetlerinden yararlandığına inananların mağdur edilmeyecek biçimde yapılması mümkündür. Bunun yolu, çift rakamlı olmayacak bir geçiş süreci içinde, doğrudan veya kademeli bir tasfiyeyi ifade etmelidir. zerkleřtirme ve sonra da doğrudan kamuya aktarma mümkündür.

Alevi Sorununun özm, evrensel anlamıyla din ve vicdan özgürlüğünü garanti altına alan bir hukukİ ve siyasi çerçevenin tesisini gerektirmektedir. Bunun başarılması, her kesimden ve her inanç grubundan bireylerin çabasını gerekli ve değerli kılmaktadır.